

บทที่ 1 บทนำ

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของภาคเหนือเท่าที่ผ่านมา โดยเฉพาะด้านความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักสยามกับอาณาบริเวณที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นอาณาจักรล้านนา มีมิติทางการศึกษาที่หลากหลายทั้งเรื่องการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมโดยมีงานวิจัยที่สำคัญ เช่น สรัสวดี ประยูรเสถียร “การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ พ.ศ. 2436-2476”¹ วีระเทพ ศรีมงคล “การจัดเก็บภาษีอากรในล้านนา พ.ศ. 2427-2475”² พรรณนิภา อนิยุตพงษ์ “เจ้า ไพร่ กับการเปลี่ยนแปลงในสังคมล้านนา ระหว่างปี พ.ศ. 2427-2476”³ ชมัยโสม สุนทรสวัสดิ์ “การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือพ.ศ. 2439 ถึง พ.ศ. 2475”⁴ โดยมีงานที่ได้รับการยอมรับและอ้างอิงในวงวิชาการ จนพัฒนาเป็นหนังสือประวัติศาสตร์ล้านนา คือ งานของสรัสวดี อ๋องสกุล (ประยูรเสถียร)

ผลการศึกษาโดยรวมของงานวิจัย ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักสยามกับอาณาบริเวณที่เคยเป็นอาณาจักรล้านนา มักให้คำอธิบายต่อการเปลี่ยนแปลงในอาณาบริเวณต่างๆ ในเขตล้านนาว่าเป็นผลการเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่ ดังความตอนหนึ่ง กล่าวถึง สาเหตุที่รัฐบาลสยามเข้าไปจัดการแก้ปัญหาและรวมศูนย์อำนาจในล้านนา “เนื่องจากเจ้านายพื้นเมืองในเชียงใหม่มีพฤติกรรมเป็นนกอสองหัว สวามิภักดิ์ต่อพม่าต่อไทยกลับไปกลับมา เป็นที่ขัดเคืองพระราชหฤทัยของผู้นำสยาม จนเป็นเหตุให้รัฐบาลสยามเข้าไปควบคุมจัดการการปกครองในเขตล้านนา”⁵

¹ สรัสวดี ประยูรเสถียร, “การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ พ.ศ.2436 – 2476” (ปริญญาวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2522).

² วีระเทพ ศรีมงคล, “การจัดเก็บภาษีอากรในล้านนา พ.ศ.2427 – 2475” (ปริญญาวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530).

³ พรรณนิภา อนิยุตพงษ์, “เจ้า ไพร่ กับการเปลี่ยนแปลงในสังคมล้านนาระหว่าง พ.ศ.2427 – 2476,” (ปริญญาวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2534).

⁴ ชมัยโสม สุนทรสวัสดิ์, “การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือ พ.ศ.2439 ถึงพ.ศ. 2475”(ปริญญาวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519).

⁵ สรัสวดี ประยูรเสถียร, “การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ พ.ศ.2436 – 2476” หน้า 43.

ความเข้าใจต่อความสัมพันธ์ทางการเมืองดังกล่าวได้ส่งผลให้การศึกษาในแง่มุมอื่นๆ ในระยะต่อมา เช่น เรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลพายัพหลังการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือ พ.ศ. 2464-2484 ยังคงให้คำอธิบายในลักษณะเดียวกันคือ "แม้รัฐบาลสำนักกรุงเทพฯ จะเข้าไปควบคุมอำนาจทางการเมืองการปกครองในมณฑลพายัพไว้ได้เกือบสิ้นแล้วก็ตามจนกระทั่งเมื่อเส้นทางรถไฟสายเหนือออกจากกรุงเทพฯ มาถึงเชียงใหม่ก่อสร้างแล้วเสร็จสมบูรณ์ในปี พ.ศ.2464 ความสะดวกรวดเร็วของเส้นทางรถไฟจึงเป็นปัจจัยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในมณฑลพายัพ"⁶

งานส่วนใหญ่ที่ศึกษาในช่วงระยะเวลาดังกล่าว มักจะอธิบายถึงผลของการศึกษาการเปลี่ยนแปลงในล้านนาว่าเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่เชียงใหม่ เหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากว่าเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรล้านนาในอดีต และเป็นศูนย์กลางการปกครองภาคเหนือของสยามในรูปแบบมณฑลเทศาภิบาล การเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เกิดในเมืองเชียงใหม่จึงถูกมองว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงของอาณาจักรล้านนาเช่นกัน ด้วยเหตุนี้การศึกษาที่ผ่านมาจึงเป็นเพียงการศึกษาพัฒนาการของเมืองเชียงใหม่ ไม่ใช่การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นล้านนาทั้งหมด เนื่องจากละเลยหรือมองข้ามการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมอย่างเป็นพลวัตของบริเวณต่างๆ ที่อยู่นอกเหนือศูนย์กลางที่เมืองเชียงใหม่

ขณะเดียวกันการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับล้านนาที่ผ่านมา มุ่งประเด็นการศึกษาไปยังกระบวนการและผลของการรวมศูนย์อำนาจของสยาม โดยให้ความสำคัญต่อการอธิบายถึงโครงสร้าง กฎระเบียบและวิธีดำเนินนโยบายทางการเมืองที่ประสบความสำเร็จในการขยายอิทธิพลของกรุงเทพฯ ไปยังดินแดนต่างๆ ในล้านนาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นต้นมา ในลักษณะที่เป็นพัฒนาการที่ต่อเนื่อง โดยละเลยปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่รัฐบาลกรุงเทพฯ ได้ประสบในการดำเนินนโยบายสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในดินแดนล้านนา ดังเช่นคำอธิบายถึงการศึกษากระบวนการและผลของการรวมศูนย์อำนาจของสยามในหัวเมืองล้านนา "รัฐบาลได้แก้ไขปัญหามุมุมอย่างรอบคอบ โดยคัดเลือกบุคคลที่เหมาะสมขึ้นไปดำเนินงานแก้ท้องถิ่น พร้อมกับผสมผสานกลมกลืนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การดำเนินงานได้รับความสนับสนุนจากเจ้านายพื้นเมืองและราษฎรด้วยดี ทำให้การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพประสบความสำเร็จเป็นลำดับ"⁷

⁶ พูนพร พูลทาจกร, "การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลพายัพหลังการตัดทางรถไฟสายเหนือ พ.ศ.2464 - 2484" (ปริญาวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), หน้า 1.

⁷ สวัสดิ์ ประยูรเสถียร, "การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ พ.ศ.2436 - 2476", บทคัดย่อ.

พร้อมกันนั้นในการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับชุมชน สังคม การเมือง และเศรษฐกิจยังละเลย ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และ พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. 2476 โดยการศึกษาส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงการเมืองดังกล่าวว่าส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นล้านนาอย่างไร การศึกษาส่วนใหญ่ให้คำอธิบายความคลี่คลายของปัญหาและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในล้านนาจบลง เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475

การละเลยประเด็นสำคัญทั้งสาม ทำให้การมองภาพประวัติศาสตร์ของล้านนาลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง คือ ภาพของเมืองเชียงใหม่ในสำนึกของบุคคลต่างๆ ไม่ว่าจะจากส่วนกลางหรือจากคนในล้านนา ซึ่งเมื่อกล่าวถึงล้านนาต่างก็คิดถึงเชียงใหม่ว่าเป็นศูนย์กลาง ขณะเดียวกันทำให้เกิดการยอมรับเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงใดๆ เกิดขึ้นที่เชียงใหม่ย่อมส่งผลกระทบต่อดินแดนต่างๆ ในล้านนา จนไม่สนใจการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นนอกศูนย์กลางที่เชียงใหม่ นอกจากนั้นยังไม่ให้ความสำคัญต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นในเขตล้านนาอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ.2476 ที่หัวเมืองต่างๆ ในล้านนาได้เปลี่ยนสถานะเป็นจังหวัดซึ่งนำไปสู่กระบวนการสร้างสำนึกความเป็นท้องถิ่นในรูปลักษณะใหม่บนพื้นฐานของความเป็นจังหวัด อันเป็นผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในเขตล้านนา ที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้นนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2459 เมื่อตัดทางรถไฟสายเหนือจากกรุงเทพฯพร้อมกับการจัดตั้งมณฑลมหาราชบุรี กล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในบริเวณนี้ได้ก่อให้เกิดการกระจายสินค้า เมื่อมีการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือจากกรุงเทพฯ ถึง ลำปาง พร้อมกับการจัดตั้งมณฑลมหาราชบุรี ซึ่งทำให้สภาพเศรษฐกิจของมณฑลดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะเขตเมืองและอาณาบริเวณอื่นๆ นอกเชียงใหม่

วิทยานิพนธ์นี้มีเป้าหมายที่จะเสนอถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของมณฑลมหาราชบุรี (ลำปาง แพร่ น่าน) ตั้งแต่ปี พ.ศ.2459 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการปรับตัวในรูปแบบของการผลิตและกระบวนการค้าของพ่อค้าในล้านนา จากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อขาย ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงทางการผลิต การค้า และการลงทุนของพ่อค้าในล้านนาทำให้ ความคิดทัศนคติ วัฒนธรรมและประเพณีของคนในท้องถิ่นปรับเปลี่ยน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญที่นำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงสำนึกต่อความเป็นท้องถิ่นของคนในสังคมล้านนา ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และการออกพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. 2476 ความสำนึกที่มีต่อท้องถิ่นในระดับจังหวัดเริ่มปรากฏเด่นชัดขึ้น อันนำไปสู่การก่อตัวของวัฒนธรรมในรูปจังหวัดนิยมในเวลาต่อมา

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในล้านนา กับการก่อตัวของสำนักท้องถิ่น พ.ศ.2459 – 2480 โดยมีประเด็นสำคัญที่จะอธิบาย 2 ประเด็น คือ

1. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลมหาสารภี
2. การก่อตัวของสำนักท้องถิ่นที่แสดงออกในรูปจังหวัด

ประเด็นในการวิจัยดังกล่าวข้างต้น มีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการขยายพรมแดนความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นล้านนา ถึงความเข้าใจต่อความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักสยามกับอาณาบริเวณต่างๆในเขตล้านนา เพราะความเข้าใจที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในมณฑลมหาสารภีอย่างแท้จริง ไม่ใช่การมองผ่านการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจากเชียงใหม่เพียงทางเดียว นำไปสู่การขยายภาพประวัติศาสตร์ท้องถิ่นล้านนาที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ส่วนการศึกษาถึงการก่อตัวของสำนักท้องถิ่นที่แสดงออกในรูปของจังหวัด ช่วยให้เข้าใจถึงรอยต่อของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ประชาชนในท้องถิ่นล้านนาบางกลุ่มเริ่มสำนึกถึงศักยภาพของตนเองในการสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่นของตน ซึ่งเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจกับสังคม จนนำไปสู่การแสดงออกถึงสำนักท้องถิ่นในรูปของจังหวัดเมื่อภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

ช่วงระยะเวลาการศึกษาที่กำหนดไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2459 – 2480 แม้จะเป็นช่วงเวลาที่ไม่ยาวนานนัก แต่ก็พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในบริเวณต่างๆในเขตล้านนาที่ช่วยในการอธิบายถึงความเชื่อมต่อนี้ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ กับการก่อตัวของสำนักท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน คือปี พ.ศ. 2459 ซึ่งเป็นปีจัดตั้งมณฑลมหาสารภีอันมีส่วนสำคัญในการที่รัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของดินแดนต่างๆในล้านนานอกเหนือจากเชียงใหม่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และสิ้นสุดการศึกษาที่ปี พ.ศ.2480 ซึ่งเป็นปีสิ้นสุดบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกสภาจังหวัดซึ่งเป็นผู้นำท้องถิ่นในจังหวัดต่างๆ ในเขตล้านนา

เนื่องจากเนื้อหาในการวิจัยเป็นการศึกษาพื้นที่ที่ส่วนย่อยในความเข้าใจของคนส่วนใหญ่ต่ออาณาบริเวณที่เคยเป็นอาณาจักรล้านนา ประกอบกับระยะเวลาที่ศึกษาคาบเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญหลายเหตุการณ์ ส่งผลให้มีค่าและความหมายที่ใช้ในการวิจัยซ้อนทับกันอยู่เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันและบรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ตั้งไว้ จึงขอทำความเข้าใจต่อค่าและความหมายต่อไปนี้

1. มณฑลมหาสารภี เป็นมณฑลที่ถูกจัดตั้งขึ้นโดยรวมเมืองลำปาง แพร่ น่าน เข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งแยกออกจากมณฑลพายัพ ในปี พ.ศ. 2459 มณฑลมหาสารภีถูกยกเลิกและกลับเข้าไปรวมกับมณฑลพายัพในปี พ.ศ. 2468 แต่ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขอเรียกบริเวณเมืองลำปาง แพร่

และน่านว่า “มณฑลมหาสารบุรี” ในช่วงระยะเวลาที่ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างปี พ.ศ. 2459-2480 แม้ระยะเวลาการศึกษาจะล่วงเลยระยะเวลาของมณฑลมหาสารบุรีแล้วก็ตาม แต่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของเมือง ทั้งสามยังคงมีลักษณะร่วมที่เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตั้งแต่เป็นมณฑลมหาสารบุรี

2. จังหวัด , เมือง ที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ คำว่า “จังหวัด” ถูกประกาศให้ใช้แทน คำว่า “เมือง” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2459^๑ แต่เนื่องจากไม่เป็นที่นิยมใช้ ชำราชากรส่วนท้องถิ่นยังนิยมใช้ คำว่า “เมือง” เมื่อเอ่ยถึง “พื้นที่ของจังหวัด” ทำให้คำว่าจังหวัดไม่มีความหมายในทางปฏิบัติ จนเมื่อภายหลังของการออกพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. 2476 ได้จัดตั้งจังหวัด เป็นหน่วยการปกครองระดับภูมิภาคแทนมณฑลเทศาภิบาล ทำให้คำว่าจังหวัดเป็นที่นิยมใช้กัน มากขึ้น ขณะเดียวกันก็มีความหมายทางสังคมด้วย นั่นคือ การที่ประชาชนเริ่มรับรู้ถึงเขตพื้นที่ ของตนเองผ่านกิจกรรมการเลือกตั้ง และองค์กรท้องถิ่นต่างๆ

ในการอธิบายและการกล่าวอ้างอิงในส่วนของผู้เขียนจะใช้คำว่าเมืองแทนคำว่าจังหวัด เนื่องจากคำว่าเมืองให้ภาพลักษณ์ของความเชื่อมต้อและอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจาก เมืองแบบเดิมไปสู่เมืองแบบใหม่ได้อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการก่อตัวของสำนึกท้องถิ่น ในรูปแบบของจังหวัด

วิธีการดำเนินการค้นคว้าและวิจัย

ในการค้นคว้าและวิจัยได้ใช้แนววิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารชั้นต้นและชั้นรองร่วมกัน เอกสารชั้นต้นประเภทเอกสารราชการ ได้ค้นคว้ามาจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอจดหมายเหตุภูมิภาคเชียงใหม่ และเอกสารชั้นต้นจากกระทรวง การต่างประเทศอังกฤษซึ่งเป็นเอกสารไมโครฟิล์มอยู่ที่ห้องสมุดสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีเอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์และเอกสารบันทึกการเดินทางของบุคคลต่างๆ ที่ตีพิมพ์แล้ว จากหอสมุดแห่งชาติและหอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ และบันทึกคำ สัมภาษณ์บุคคลสำคัญของจังหวัดลำปางของ คุณศักดิ์ รัตนชัย ผู้อำนวยการสถาบันศิลปวัฒนธรรมโยนก วิทยาลัยโยนก

^๑ ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนคำว่าเมืองเรียก “จังหวัด” ประกาศ ณ วันที่ 19 พฤษภาคม พุทธศักราช 2459 อ้างถึงใน ศักดิ์ รัตนชัย, ประวัติอำเภอเมืองลำปางประวัติศาสตร์ไทยส่วนภูมิภาคอำเภอ (อัครลำเนา) หน้า 7

เอกสารชั้นรองได้แก่ หนังสือ วิทยานิพนธ์ และบทความจากวารสารต่างๆ ซึ่งหาได้จากห้องสมุดต่างๆ เช่น หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร หอสมุดมหาวิทยาลัยนครสวรรค์ หอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หอสมุดสยามสมาคม ฯลฯ

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ทำการหาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และสอบถามบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือผู้พบเห็นเหตุการณ์ในช่วงเวลาที่ศึกษาจำนวนหนึ่ง ในจังหวัดลำปาง แพร่และน่าน จึงกล่าวได้ว่าการดำเนินการค้นคว้า และวิจัยส่วนใหญ่จะใช้ข้อมูลจากเอกสารราชการเป็นหลักและใช้เอกสารท้องถิ่นประเภทบันทึกความทรงจำและการสัมภาษณ์เสริมเพิ่มเติม

ส่วนการนำเสนอผลงานนั้น ใช้แบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยการเรียงลำดับเหตุการณ์ตามช่วงเวลา เพื่อให้มองเห็นขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ในขณะเดียวกันก็พยายามวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านั้น นอกจากนี้ยังได้ใช้วิธีการเชิงปริมาณ เช่น การทำตาราง การคิดเปอร์เซ็นต์ แผนที่และภาพประกอบช่วยการอธิบายด้วย

ข้อจำกัดบางประการที่เกี่ยวข้องกับการใช้เอกสารและการสัมภาษณ์ในการวิจัย

ในการทำวิจัยในครั้งนี้ผู้เขียนมีเป้าหมายที่จะเก็บรวบรวมเอกสารท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เช่น หนังสืองานศพ ภาพและบันทึกคำสัมภาษณ์ของบุคคลสำคัญของท้องถิ่น บันทึกประจำโรงเรียน และเอกสารราชการส่วนท้องถิ่นจากหอจดหมายเหตุในส่วนภูมิภาค และสถานที่ราชการส่วนท้องถิ่นไปพร้อมๆ กับการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะนำมาประกอบการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ จากการทำวิจัยได้พบถึงอุปสรรคและข้อจำกัดด้านเอกสารท้องถิ่นจากส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นหลายประการ ตลอดจนปัญหาจากการเก็บข้อมูลการบอกเล่าโดยการสัมภาษณ์ การเขียนบันทึกอธิบายถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำวิจัยท้องถิ่นในครั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อที่จะเป็นแนวทางให้ผู้ที่จะทำการศึกษาค้นคว้าในเรื่องที่เกี่ยวข้อง ได้ใช้เป็นแนวทางในการค้นคว้าและทำการศึกษาต่อไป

การใช้เอกสารชั้นต้น ประเภทเอกสารราชการในส่วนที่เก็บไว้ที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ มีเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อในการวิจัย คือ บันทึกการประชุมสภาจังหวัดและสภาเมืองลำปาง แพร่ น่าน ในปี พ.ศ.2476 - 2480 แต่เอกสารที่เก็บไว้ในหอจดหมายเหตุแห่งชาติมีเพียงการประชุมสภาจังหวัดแพร่เพียงจังหวัดเดียว และมีเพียงการประชุมสภาจังหวัดสมัยที่ 2 ระหว่างปี พ.ศ. 2478 - 2480 เท่านั้น และได้รับคำบอกเล่าจากเจ้าหน้าที่หอจดหมายเหตุว่าเอกสารท้องถิ่นบางส่วนได้แยกไปเก็บไว้ที่หอจดหมายเหตุเชียงใหม่ ทำให้ผู้เขียนเดินทางไปหาเอกสารที่หอจดหมายเหตุเชียงใหม่ (พฤศจิกายน พ.ศ. 2540) ในการค้นคว้าเอกสารท้องถิ่นในครั้งนี้ทำให้พบความจริง ที่อาจกล่าวได้ว่าเอกสารส่วนท้องถิ่นไม่ได้เก็บไว้ที่หอจดหมายเหตุส่วนภูมิภาค เป็นเพียงการ

แบ่งเอกสารในรูปแบบไมโครฟิล์มที่เกี่ยวข้องบางส่วนจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ โดยส่วนใหญ่ เอกสารท้องถิ่นที่เริ่มเก็บจะเป็นเอกสารของจังหวัดเชียงใหม่ หลังปี พ.ศ. 2500 แทบทั้งสิ้น และ เอกสารก่อนปี พ.ศ. 2500 บางส่วนจะมีบัญชีรายชื่อให้ดูเท่านั้น แต่ส่วนใหญ่ต้องมาขอดูที่ กรุงเทพฯ ขณะเดียวกันเมื่อมีการขอค้นคว้าเอกสารส่วนท้องถิ่นที่จัดเก็บโดยหอจดหมายเหตุ เชียงใหม่ เอกสารส่วนใหญ่ก็ถูกระบุว่าชำรุดทำให้ผู้เขียนต้องใช้เอกสารที่ได้พบจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติเพียงแห่งเดียวเป็นแนวทางในการศึกษาการทำวิจัยในครั้งนี้

ในการค้นหาเอกสารชั้นต้นประเภทต่างๆ ในเมืองลำปาง แพร่ น่าน ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ในส่วนของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยผู้เขียนทราบว่าเอกสารดังกล่าวบางส่วนได้เก็บรักษาไว้ ที่สถานที่ราชการต่างๆ เช่น เอกสารที่เก็บไว้ที่ศาลากลางจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนผังเมือง สภาพการค้า การปกครองและการศึกษา เอกสารที่เก็บไว้อำเภอเมืองเกี่ยวกับคำสั่งปลัดอำเภอ และบันทึกที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆ บันทึกประจำโรงเรียนของโรงเรียนประจำจังหวัด และ บันทึกของโรงพยาบาลประจำจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับสภาพของโรงพยาบาลและเหตุการณ์สำคัญ ต่างๆที่เกิดขึ้นในจังหวัด ผู้เขียนคิดว่าเอกสารส่วนท้องถิ่นเหล่านี้มีความจำเป็นอย่างมากที่จะทำ ให้เข้าใจถึงสภาพทางสังคมที่หล่อหลอมและสร้างสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

แต่ผู้เขียนไม่สามารถเข้าไปค้นคว้าและเก็บรวบรวมได้ทั้งหมด เนื่องจากมีปัญหาและ อุปสรรคที่สำคัญของการเก็บข้อมูลและทำการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในส่วนของ การเก็บ เอกสารชั้นต้นจากท้องถิ่น คือการที่ผู้ครอบครองเอกสารท้องถิ่นในปัจจุบัน (ในช่วงที่ไปเก็บข้อมูล คือ พ.ศ. 2540-2541) ไม่เข้าใจถึงความสำคัญของเอกสารที่ตนเองเป็นเจ้าของและไม่เข้าใจการทำ วิจัยทางประวัติศาสตร์ ผู้ที่เป็นเจ้าของเอกสารมักจะคิดและตอบผู้เขียนเสมอเมื่อผู้เขียนได้ทำการ สอบถามและขอศึกษาค้นคว้าเอกสารดังกล่าวว่า “เอกสารนี้ไม่จำเป็นและไม่เกี่ยวข้องอะไรต่อ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ ประเพณี และขนบ ธรรมเนียมที่เฉพาะของจังหวัดที่แปลกกว่าที่อื่นๆ” เมื่อผู้เขียนพยายามอธิบายถึงความจำเป็นของ เอกสารดังกล่าวต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ มีหลายท่านเข้าใจและให้ความช่วยเหลือในการเก็บ รวบรวมเอกสาร แต่เป็นเพียงส่วนน้อยเพราะติดขัดในขั้นตอนของการขอเอกสารและจะต้องทำ ให้อีกหลายท่านที่เกี่ยวข้องกับเอกสารชุดดังกล่าว เข้าใจถึงความสำคัญและวิธีการวิจัยทาง ประวัติศาสตร์

ดังกรณีหนึ่ง เมื่อผู้เขียนขอเข้าพบผู้บริหารของโรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัย จังหวัดลำปาง เพื่อขออนุญาตค้นคว้าบันทึกประจำโรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัย ซึ่งผู้เขียนเชื่อว่าจะเป็นช่องทางนำ ไปสู่การศึกษาและค้นคว้าเรื่องการก่อตัวของสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่นที่ชัดเจนที่สุด เนื่องจากเอกสาร ดังกล่าวน่าที่จะบันทึกถึงคำสั่ง และรายละเอียดของเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในโรงเรียน และแนว

ความคิดของครู อาจารย์ ที่เป็นผู้นำคนสำคัญของท้องถิ่น แต่ผู้เขียนก็ไม่ได้รับอนุญาตจากผู้บริหารโรงเรียนให้ศึกษาค้นคว้าเอกสารดังกล่าว เนื่องจากผู้บริหารไม่เคยได้ยินว่ามีการศึกษาประวัติศาสตร์ศาสตร์จากเอกสารประจำโรงเรียน และไม่เชื่อว่าเอกสารชุดดังกล่าวจำเป็นต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน แม้ว่าผู้เขียนจะพยายามอธิบายถึงความสำคัญของเอกสารดังกล่าว จนได้รับความอนุเคราะห์จากผู้บริหารของโรงเรียนว่าจะช่วยในการประสานงานให้ แต่ต้องทำหนังสือถึงกระทรวงศึกษาธิการก่อน และให้มีคำสั่งลงมาจึงจะอนุญาตเป็นครั้งๆไป เพราะบันทึกประจำโรงเรียนเป็นเอกสารลับของราชการไม่อาจให้บุคคลทั่วไปอ่านได้ ทำให้ผู้เขียนไม่สามารถค้นคว้าเอกสารดังกล่าวได้ ส่งผลให้ได้เอกสารชั้นต้นของท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคมเมืองลำปาง แพร่ น่าน เพียงบางสวนเท่านั้น และอาจกล่าวได้ว่าเป็นเพียงจำนวนเล็กน้อย เมื่อเทียบกับคลังข้อมูลขนาดใหญ่ที่ผู้เขียนไปพบแต่ไม่สามารถนำออกมาศึกษาค้นคว้าได้

ปัญหาที่เกิดจากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในช่วงระยะเวลาที่ศึกษา ผู้เขียนได้เดินทางไปสัมภาษณ์ ผู้ที่มีชื่อปรากฏในเอกสารราชการ และเอกสารท้องถิ่นว่าอยู่ในเหตุการณ์ในช่วงระยะเวลา ระหว่าง พ.ศ. 2470-2480 ในจังหวัดลำปาง แพร่ น่าน และพบว่าบุคคลต่างๆ ได้เสียชีวิตลงหลายท่าน ประกอบกับหลายท่านที่ผู้เขียนได้เข้าพบท่านอายุมากจนไม่อาจจำความอะไรได้มากนัก และช่วงชีวิตที่ผ่านมาของบางท่านประสบกับมรสุมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จนท่านไม่อยากจะรื้อฟื้นอดีตอีกครั้งในการบอกเล่าให้ผู้ที่ยืนนอกตระกูลได้รับรู้ หรือผู้ที่สืบเชื้อสายตระกูลที่สำคัญที่ปรากฏในเอกสารได้ย้ายมาอยู่ที่กรุงเทพฯ จนไม่สามารถตามได้ทั้งหมด นอกจากนั้นผู้รู้และผู้นำในสังคมในระยะต่อมาที่เป็นผลผลิตของสังคมร่วมสมัยช่วงระยะเวลาที่ศึกษา ที่ผู้วิจัยสามารถจะติดต่อสัมภาษณ์ได้จำนวนหนึ่ง แต่ช่วงระยะเวลาที่ศึกษาของผู้เขียนบุคคลท่านทั้งหลายที่ผู้เขียนติดต่อได้ไม่ได้อยู่ในท้องถิ่นของตน แต่กำลังศึกษาต่อที่กรุงเทพฯ หรือเชียงใหม่และต่างประเทศ เป็นส่วนใหญ่

จากปัญหาดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยใช้เอกสารทางราชการ คือรายงานการประชุมจังหวัดแพร่ และรายงานคำประติสันฐานของข้าหลวงเมืองน่านกับราษฎร เป็นหลักในการศึกษา เรื่องการก่อตัวของสำนึกท้องถิ่นเมื่อภายหลังปี พ.ศ.2475 และนำมาประกอบกับและเชื่อมโยงเอกสารส่วนท้องถิ่นชั้นต้นที่ได้จากการเก็บรวบรวมจากท้องถิ่น เช่นบันทึกคำสัมภาษณ์บุคคลสำคัญของจังหวัดลำปาง จากรายงานกิจการอำเภอ และจากหนังสือที่ระลึกในงานสำคัญของจังหวัดต่างๆ ที่บันทึกถึงเหตุการณ์สำคัญ ประกอบเอกสารชั้นรอง ที่สามารถหาได้จากกรุงเทพฯ และเชียงใหม่ นำมาประกอบกัน ถึงแม้ว่าหลักฐานที่หาได้จากส่วนกลางและท้องถิ่นจะเป็นเอกสารที่ไม่สามารถชี้ให้เห็นถึงการก่อตัวของสำนึกท้องถิ่นโดยตัวของเอกสารเองทั้งหมด แต่เอกสารทั้งหลายที่สามารถหาได้จากท้องถิ่น อาจกล่าวได้ว่าเป็นเอกสารสำคัญของการวิจัยในครั้งนี้ เนื่องจากเป็น

แนวทางให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจกับการก่อตัวของสำนึกท้องถิ่นในรูปจังหวัดที่เกิดขึ้นในอาณาบริเวณเมืองลำปาง แพร่ น่านได้ในระดับหนึ่ง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เกิดการขยายพรมแดนความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ล้านนาในแง่เศรษฐกิจสังคมเมืองอย่างมีพลวัต
2. สามารถเข้าใจถึงการก่อตัวของสำนึกท้องถิ่นในรูปของจังหวัดอันทำให้เข้าใจถึงกระแสจังหวัดนิยมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

อักษรย่อที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้หมายถึง

ร.ศ.	หมายถึง	รัตนโกสินทร์ศักราช
หจช.	“	หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร
ร.	“	รัชกาลที่.....
กษ.	“	เอกสารกระทรวงเกษตรธิการ
กต.	“	เอกสารกระทรวงต่างประเทศ
ค.	“	เอกสารกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
คค.	“	เอกสารกระทรวงคมนาคม
บ	“	เอกสารเบ็ดเตล็ด
ม.	“	เอกสารกระทรวงมหาดไทย
ย.	“	เอกสารกระทรวงยุติธรรม
ยธ.	“	เอกสารกระทรวงโยธาธิการ
สบ.	“	เอกสารส่วนบุคคล
ฝ.	“	เอกสารลับ ชูต (อังกฤษและ) ฝรั่งเศส
กค.	“	เอกสารของสำนักงานเศรษฐกิจและการคลัง
กส.	“	เอกสารของกระทรวงเกษตร
สร.	“	เอกสารสำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี
ศธ.	“	เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ
F.O.	“	เอกสารไมโครฟิล์มจากกระทรวงต่างประเทศอังกฤษ
BCR.	“	เอกสารชุด British Consular Report